

L'entrevista com a pràctica cultural

Anna Tarrés i Vallespí

PID_00141241

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. L'entrevista, una pràctica cultural i una eina per al coneixement social	9
1.1. L'entrevista en les ciències socials i humanes, una conversa professionalitzada	9
1.2. Les tècniques d'investigació: una finalitat en si mateixes?	10
1.3. De l'entrevista a l'enquesta, una ullada a la tipologia d'aquesta tècnica	11
1.4. Elements i condicions per a una entrevista qualitativa	12
1.4.1. Actitud i desenvolupament de l'entrevista	13
1.5. El guió d'entrevista	15
1.6. La selecció dels informants: qui i quants?	16
1.7. El lloc, la data i el registre d'entrevistes	17
1.8. La transcripció de l'entrevista i la seva anàlisi	18
1.9. Exemples específics d'entrevista: les entrevistes biogràfiques i els grups de discussió	19
1.9.1. Grups de discussió	19
1.9.2. Entrevistes biogràfiques	21
Resum	23
Bibliografia	25
Annex	26

Introducció

Des que l'ésser humà té memòria de si mateix, parla. El llenguatge, la parla, és el substrat mateix de l'ésser. No som sense els altres i no som si no designem significats: pintant, representant, narrant...

És negra nit i en les profunditats dels temps un grup de persones s'apleguen al voltant del foc. La llum i l'escalfor conforta. I les narracions i les converses, també. La unió de les persones i la parla són una característica dels grups humans.

La conversa, més enllà dels significants i els significats que enfila, pren diferents formes al llarg de la història. La conversa es pot datar com a forma d'obtenció d'informació des de l'antiga Grècia, però no és fins al segle XIX que s'usen mètodes qualitius conscientment per a la investigació social.

Ibáñez (pàg. 113-123, 1986) i Valles (pàg. 13-15, 2002) relacionen l'entrevista amb la tradició cristiana de l'examen i la confessió, i posen en relleu la presència d'un element confessional en les diferents formes d'entrevista professional. La petició de narrar assumptes de caràcter molt personal –com experiències viscudes, valors o decisions– en l'entrevista qualitativa moderna és l'eix conductor d'aquesta relació històrica. L'actual entrevista, concebuda com un temps i una conversa organitzada amb un emissor i un receptor units artificialment amb un propòsit preestablert, no és una casualitat històrica, és el fruit de l'evolució històrica de la cultura occidental al llarg dels segles.

London Labour and the London Poor (1851), de Henry Mayhew, es pot considerar un primer exemple d'un ús primerenc de l'entrevista no estructurada o informal i pioner de la idea que qualsevol persona té capacitat per a relatar la vida que l'envolta i que aquest relat és significatiu. D'altra banda, *The Polish Peasant in Europe and America* de William I. Thomas i Florian Znaniecki (1918-1920) es pot situar com un dels pioners en l'ús de les entrevistes biogràfiques per a la investigació científica. Posteriorment, múltiples tradicions i aproximacions metodològiques –des de l'Escola de Chicago fins als nostres dies– han fet ús d'aquesta tècnica d'investigació en les seves múltiples tipologies.

Bibliografia recomanada

Per a aprofundir en la història de l'entrevista com a mètode qualitatiu, vegeu, per exemple, M. S. Valles (2002). *Entrevistas cualitativas*. Madrid: CIS ("Cuadernos Metodológicos", 32).

En l'actualitat hi ha una diversitat d'usos socials de l'entrevista: terapèutica, motivacional, clínica, d'acollida, de selecció, periodística, judicial... En aquestes pàgines aprofundirem en l'entrevista com a tècnica d'investigació en les ciències socials i humanes.

Vegeu també

Per a poder comparar un guió d'entrevista d'investigació amb altres tipus d'usos, vegeu l'annex 1 ("Exemple de guió d'entrevista d'acollida de serveis socials especialitzats") i l'annex 2 ("Exemple de guió d'entrevista qualitativa semiestructurada per a la investigació social").

Objectius

L'estudi d'aquest mòdul us ajudarà a assolir els següents objectius:

- 1.** Conèixer les característiques de l'entrevista com a tècnica qualitativa.
- 2.** Comprendre quins són els requeriments formals i d'actitud en el desenvolupament d'una entrevista.
- 3.** Aprendre els passos que cal seguir per a realitzar una entrevista amb èxit.
- 4.** Situar l'entrevista dins d'un disseny de recerca científica.

1. L'entrevista, una pràctica cultural i una eina per al coneixement social

A continuació analitzarem l'entrevista i els seus àmbits d'aplicació.

1.1. L'entrevista en les ciències socials i humanes, una conversa professionalitzada

Per què quan parlo sobre els meus fills a la plaça del poble, converso, i quan pregunto sobre relacions entre pares i fills mitjançant una entrevista, hi aplico una tècnica d'investigació?

En un intent d'aclarir la qüestió, ens podríem preguntar quina diferència hi ha entre parlar de la família al cafè del poble i fer una recerca científica sobre la família. O sobre l'educació, el treball, la moda o el gust i el refinament. En aquest sentit, en el primer dels casos, *a priori*, no hi ha cap mena d'objectiu concret per a fer-ho. En una conversa quotidiana tant puc parlar del meu pare perquè en serà l'aniversari, com explicar-me sobre les relacions filials dels adolescents, com jutjar el mal fer d'un avi que "ni viu ni deixa viure". Tampoc no sembla que una conversa tipus segueixi cap mètode: tant es comenta una baralla com es valora que "la Pepa és molt assenyada".

Però en el moment en què ens disposem a canviar una conversa de cafè per una recerca científica hem de comprendre que hi ha unes idees clau i una metodologia que ens caldrà tenir present. Si no, continuarem fent una conversa de cafè, però passada a l'art d'escriure...

Un eminent pensador francès, Gaston Bachelard, va resumir en una frase el procés de recerca científica: el fet científic cal conquerir-lo enfront dels prejudicis, construir-lo mitjançant la raó i constatar-lo a partir dels fets. És el que anomenem la jerarquia dels actes epistemològics: la ruptura, la construcció i la constatació (o experimentació).

El que és important en aquesta apreciació no és la idea de procés lineal o seqüencialitat –que diferents perspectives, com la *Grounded Theory*, posen en qüestió–, sinó la síntesi de moments clau en la construcció de l'anomenat pensament científic.

Grounded Theory

L'anomenada *Grounded Theory* nega la separació entre el marc teòric i l'anàlisi empírica. No es nega la importància de disposar d'un marc conceptual per a observar la realitat. Es posa l'accent en la necessitat de desenvolupar una aproximació que permeti el diàleg continu entre el punt de partida i les troballes empíriques. Es concep la relació entre la teoria i la pràctica com un continu anar i venir.

Lectura recomanada

Per a aprofundir en la metodologia d'un procés de recerca científica és molt recomanable la lectura del llibre de **Raymon Quivy i Luc van Campenhoudt (1997)**. *Manual de recerca en ciències socials*. Herder.

En les ciències socials i humanes la proximitat de l'objecte d'estudi pot jugar males passades, perquè fàcilment ens podem confondre i confiar plenament en aparences immediates o nocions preconcebudes. Com assenyalen Quivy i Campenhoudt, treballar sobre aquestes premisses equivaldria a "treballar sobre un munt de sorra". Per això és important encarar qualsevol investigació preguntant-nos sobre els nostres prejudicis en la matèria; tractant de trencar la il·lusió enganyosa d'entendre les coses. Es tracta de posar "en suspens" les pròpies creences, perspectives i predisposicions. Aquest plantejament –al qual anomenarem *ruptura*– només es pot efectuar a partir de les referències a un sistema conceptual organitzat, susceptible d'expressar la lògica que com a investigadors i investigadores creiem que presideix el fenomen estudiat. Gràcies a la teoria es pot construir unes proposicions explicatives i traçar un procés de recerca, d'observació, per a verificar, a partir d'informacions sobre la realitat concreta, les nostres proposicions. Un cop fet aquest esforç metodològic, ens podem plantejar amb més deteniment per mitjà de quin model analític donarem resposta als nostres interrogants i només en un darrer terme, com a forma de validació o refutació dels nostres plantejaments teòrics, hi aplicarem les tècniques d'investigació.

1.2. Les tècniques d'investigació: una finalitat en si mateixes?

Quan ens acostem al món de la recerca és fàcil de caure en el parany de pensar en una investigació en termes de treball de camp: investigar és fer entrevistes o administrar una enquesta és obtenir evidències sobre una matèria. Les tècniques d'investigació són la part més visible del procés de recerca científic, però, de fet, aquestes són només la punta de l'iceberg. Com hem vist més amunt, per a aplicar una tècnica cal un procés metodològic previ que asseguri el rigor científic.

La metodologia és el conjunt de mètodes dins d'una disciplina i les diferents tècniques usualment s'inscriuen dins d'un mètode. Així, per exemple, en ciències socials és parlarà de metodologia quantitativa i metodologia qualitativa. Una de les diferències és que la metodologia qualitativa és una manera d'encarar el món empíric, en què, entre altres, s'és sensible als efectes que l'investigador causa en l'objecte d'estudi i se cerca comprendre les persones en el marc de referència d'elles mateixes (Taylor i Bogdan, pàg. 20, 1987).

A diferència de l'estudi dels fenòmens físics, investigar l'ésser humà i la vida social implica tractar amb activitats significatives: els éssers humans són éssers autoconscients que confereixen sentit i finalitat a allò que fan. En aquest terreny, la controvèrsia radica a acceptar o rebutjar l'existència de tècniques no estrictament matematitzables, i que cerquen la comprensió del sentit (el *Versethen* de Weber). Òbviament, l'acceptació de tècniques no basades en la quantificació sistemàtica de fets observats implica que les dades que es recullen han de tenir un tractament diferent de l'estadístic, un tractament bàsicament narratiu. En aquest cas el rigor metodològic no el duu la representativitat del que s'interpreta, sinó la seva significativitat. Captar els discursos i entendre'n

Lectura complementària

Per anar més enllà es pot veure **Glaser i Barney** (1992). *Basics of grounded theory analysis: emergence vs forcing*. Mill Valley: Califòrnia Sociology Press.

el sentit és el que es pretén, i no predicar les conclusions amb ànim universal. Lògicament, els discursos i la seva localització social (la localització social de les idees, que diria Schutz) no deixen, però, de ser elements existents i, com a tals, definidors d'una realitat social evident, que altres tècniques i aproximacions serien incapaces d'aprehendre en la seva justa mesura.

Un altre aspecte de controvèrsia és la concepció del subjecte. Epistemològicament, podem definir el subjecte com un ésser "predefinit", passiu i inalterable, on es dipositen opinions, motivacions, etc. O un subjecte actiu i activable, que es construeix en relació amb les contingències mateixes del procés d'entrevista.

Les metàfores que mostren l'entrevistador o l'entrevistadora com un minner o com un viatger ens parlen d'aquesta aproximació diversa a la relació d'investigació. Així, en el primer dels casos es concep el coneixement com a quelcom que ens ve donat, que cal saber buscar i extreure. En el segon cas, el coneixement és quelcom que es construeix en el mateix fer de l'investigador o investigadora i, en aquest cas, relats i narratives no solament duen nous coneixements incorporats, sinó que les converses sostingudes durant el "viatge" poden transformar el mateix entrevistador o entrevistadora.

Es miri com es miri, doncs, cap tècnica és una finalitat en si mateixa. Només un camí per a obtenir confirmació de teories o explorar àmbits desconeguts en la realitat social i humana en què estem immersos.

1.3. De l'entrevista a l'enquesta, una ullada a la tipologia d'aquesta tècnica

En general, podem concebre les entrevistes i els diferents tipus d'entrevistes com un contínuum que té dos extrems: d'una banda, una entrevista totalment "controlada" en què l'entrevistador o l'entrevistadora segueix un conjunt de preguntes definides rígidament per totes les persones que s'han d'entrevistar, i, d'altra banda, una entrevista totalment "lliure", en la qual només es pregunten les qüestions més generals i en què la seqüència de preguntes es determina, primordialment, per les respostes de la persona entrevistada.

Lectures recomanades

Per a aprofundir en la perspectiva epistemològica del subjecte d'investigació es recomana el llibre de J. Ibáñez (1994). *El regreso del sujeto. La investigación social de segundo orden*. Madrid: Siglo XXI; i també el monogràfic de 1995 de Holstein i Gubrium, *The Active Interview*. Nova York: Sage University ("Qualitative Research Methods Series", 37).

Tipus d'entrevista

Així l'**entrevista en profunditat** contrasta plenament amb l'*entrevista estructurada o enquesta*, ja que mentre que la primera és flexible i dinàmica, pensada per a recollir relats verbals per part d'un nombre limitat de persones, l'enquesta o entrevista estructurada és molt tancada en el plantejament (cal que les preguntes siguin "administrades" en un ordre tancat i un format preestablert i inalterable) i està pensada per a recollir informació, valoracions, opinions, etc. d'un gran nombre de persones.

L'**entrevista focal** o *focused interview*, desenvolupada per R. K. Merton el 1946, se centra en les experiències subjectives de la gent exposada a una experiència molt concreta, com ara que tots els entrevistats han vist un mateix film, han llegit un diari, han viscut una situació social no controlada, però observada... D'aquí el nom de *focus*.

L'**entrevista semiestructurada** o **semidirigida** probablement és la forma més comuna d'entrevista. Aquest tipus d'entrevista és guiada per un conjunt de preguntes i qüestions bàsiques que es volen explorar, però ni la redacció exacta ni l'ordre de les preguntes estan predeterminats.

En general, les entrevistes de tipus qualitatiu han estat descrites com a no directives, no estructurades, no estandarditzades i obertes. L'entrevista en profunditat n'és un exemple. Es poden entendre les *entrevistes en profunditat* com una seqüència de trobades cara a cara, entre l'investigador i els informants, dirigides cap a la comprensió de les perspectives que tenen els informants respecte de les seves vides, experiències o situacions, tal com les expressin amb les seves pròpies paraules.

Seguint Kvale (pàg. 20, 1996), l'entrevista qualitativa, sigui del tipus que sigui, difereix de les converses quotidianes com a mínim en dos aspectes clau: la *consciència metodològica* dels modes d'interrogació i interacció i l'*asimetria de poder*, ja que és l'entrevistador o l'entrevistadora qui, més o menys informalment, interroga i condueix el fil del discurs.

Així doncs, en les entrevistes qualitatives entra en joc l'habilitat de l'entrevistador o l'entrevistadora per a mantenir una conversa en què preguntes i respostes s'encadenen, però difereix d'una conversa en la "intensitat de l'escolta" que ha de mostrar l'investigador/a per tal de copsar el significat que es dona al llenguatge verbal i no verbal. Per això, cal focalitzar la discussió i tractar d'obtenir més profunditat i detall que en una conversa normalitzada sobre els tòpics que siguin rellevants en la investigació. En aquest context, és important estar familiaritzat amb el vocabulari propi de qui entrevista, per a comprendre els supòsits, els símbols o les metàfores amb què es descriu una realitat. Qui fa l'entrevista ha de tenir el que Kvale (1996, pàg. 13) anomena **espontaneïtat metodològica**: invenció i improvisació sobre la base d'un mètode d'investigació.

1.4. Elements i condicions per a una entrevista qualitativa

En definitiva, doncs, la tècnica de l'entrevista qualitativa consisteix en una conversa entre l'entrevistador o l'entrevistadora i l'entrevistat o entrevistada, mitjançada per un guió predefinit de temes o aspectes que s'han de tractar i, en la mesura que el guió estigui més estructurat o menys, ens trobarem davant d'una entrevista en profunditat, una entrevista semiestructurada, etc. En tots

els casos, però, hi ha implícita la llibertat de poder canviar, reordenar i reformular les preguntes del guió en el decurs de l'entrevista per a tractar d'obtenir informació rellevant per a les qüestions que planteja la nostra recerca.

Vegem amb més deteniment alguns aspectes clau en la realització de les entrevistes qualitatives.

1.4.1. Actitud i desenvolupament de l'entrevista

Com s'han de fer les entrevistes qualitatives? Carl Rogers, famós psicoterapeuta, és qui posa els fonaments metodològics per a aquesta mena d'entrevistes a partir del principi de la no-directivitat. Rogers treu "protagonisme" a qui pregunta, a l'entrevistador o l'entrevistadora, i el dona a qui parla. Per a aconseguir aquest objectiu, l'actitud és la clau. Lògicament, qui fa l'entrevista no ha de deixar que la persona entrevistada s'entretengui gaire en qüestions que no tenen res a veure amb el tema, però a part d'això el seu comportament ha de ser totalment obert: una actitud receptiva a tota mena de missatges i idees. Didàcticament, podem definir en cinc els trets bàsics de l'actitud de qui entrevista:

1) **Fer poques preguntes.** Entendre que l'entrevista no és cap interrogatori ni cap enquesta a partir d'un qüestionari. Un nombre excessiu de preguntes condueix sempre al mateix resultat: la persona entrevistada té la sensació que li demanen que contesti una sèrie de preguntes concretes, i no ens comunicarà ni el seu pensament ni la seva experiència, sinó que es limitarà a unes respostes cada vegada més curtes i cada vegada menys interessants: anirà contestant i esperant passivament que li fem més preguntes. Per això la millor manera de començar l'entrevista és explicar breument què es vol amb l'entrevista i què se n'espera, a fi de facilitar una conversa ben lliure i ben oberta.

2) **Fer les intervencions de manera ben oberta.** Com que tot i que haguem enunciat el tema i explicat que el que volem és que ens expliqui què pensa d'una determinada situació o quines experiències té pel que fa a tal qüestió, ens caldrà intervenir (no podem deixar la persona entrevistada totalment desempaçada: cal tornar a centrar el tema, estimular qui parla per a aprofundir en algun detall, mantenir la dinàmica de l'entrevista...), les nostres intervencions hauran de ser formulades de manera ben oberta, per tal que l'entrevistat o entrevistada pugui explicar la seva realitat amb les seves paraules, les seves categories conceptuals i els seus marcs de referència personals. No el podem distorsionar delatant la nostra manera d'entendre el món o opinant nosaltres. Tampoc no podem fer les preguntes massa precises perquè aleshores l'interlocutor es limitarà a confirmar o negar la pregunta en qüestió, sense anar més enllà.

Fórmules obertes

Exemples concrets de la mena d'intervencions que ajuden que l'entrevistat o l'entrevistada s'expressi lliurement són: "Si l'he entès bé, vol dir que...?"; "Sí?..." (per a mostrar atenció i interès cap a allò que l'interlocutor diu). "Abans deia que... Podria concretar més?" (per a tornar sobre un punt i anar més enllà). "Què vol dir exactament quan diu que...?"; "Abans deia que calia tenir en compte dos aspectes. M'ha parlat del primer,

Carl Rogers

Carl Rogers escriu el 1942 *Counseling and Psychotherapy* i estableix les bases de la *client-centered therapy*, en què explica el principi de la no-directivitat.

quin seria el segon?" (per a recuperar una qüestió abandonada). "Encara no hem parlat de..."; "Què opina de...?" (per a abordar un altre aspecte del tema).

3) No s'ha de tenir por dels silencis. Les pauses no cal omplir-les. Són necessàries perquè l'entrevistat o l'entrevistada reflexioni sense pressa, faci memòria i se senti ben lliure. Deixar-li temps facilita que us expliqui coses que potser dubtava d'explicar-vos. Per això també és tan important l'actitud receptiva.

4) No implicar-se gens amb el contingut. Nosaltres no fem l'entrevista per a imposar cap veritat ni per a encetar cap controvèrsia. Tampoc, és clar, cal mostrar-se d'acord amb tot el que se'ns diu.

5) Procurar que l'entrevista es desenvolupi en un entorn i un context adequats. Les entrevistes han de tenir un entorn de privacitat. No es pot esperar sinceritat quan hi ha més testimonis al davant. Tampoc no és fàcil la receptivitat si l'entorn és sorollós i incòmode o si cada 5 minuts sona un telèfon o si està consultant a cada moment el rellotge perquè ha de fer una altra cosa. Se l'ha d'haver avisat de la durada aproximada de l'entrevista, i sempre s'ha de deixar l'opció que, si el tema s'allarga, l'entrevista pugui continuar. Això succeeix freqüentment i, per tant, qui entrevista tampoc no ha de tenir cap pressa.

Resumit en **deu característiques clau**, entrevistar implica:

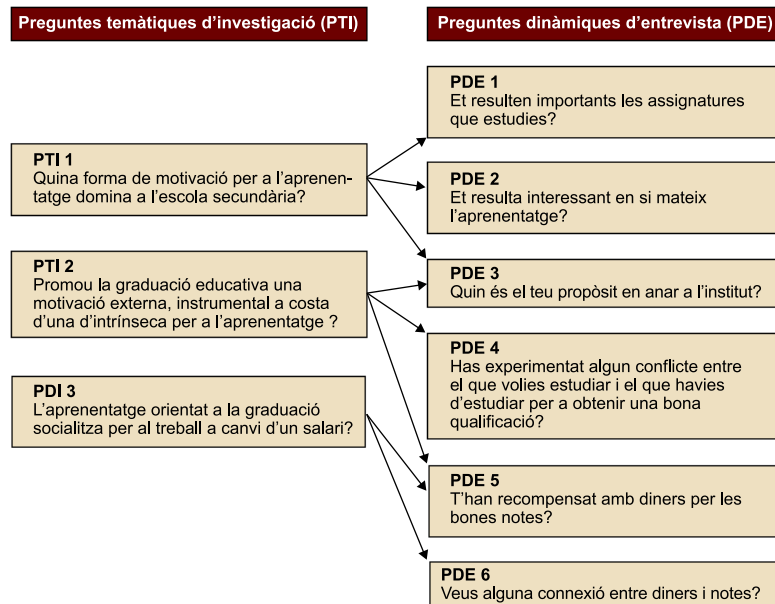
- 1) Ser coneixedor del tema de l'entrevista, almenys per a mantenir una conversa allunyant-se de la total ignorància i també de l'exhibició excessiva;
- 2) ser estructurador, en començar, en la presentació del propòsit i la dinàmica de l'entrevista i en intervenir posteriorment per mitjà de recapitulacions, relançament de temes o conclusions;
- 3) ser clar, usant un llenguatge no acadèmic, natural en els entrevistats;
- 4) ser gentil, per a no interrompre la persona entrevistada;
- 5) ser sensible respecte del significat del que s'escolta, de la seva càrrega emocional, amb empatia;
- 6) estar obert als assumptes que importen la persona entrevistada, encara que no s'hagin previst;
- 7) ser conductor, sense perdre de vista l'objectiu de la trobada, i reconduir el discurs quan s'escaigui;
- 8) ser crític, en el sentit d'estar preocupat per la validesa i fiabilitat del que es diu;
- 9) ser memoritzador, prestant atenció al que es narra per a ser capaç de recordar-ho i relacionar-ho per a demanar més aclariments, si s'escau;

10) i, per a alguns teòrics, és bona la capacitat de ser intèrpret del significat del que es narra per a poder contrastar-ho amb l'entrevistat o l'entrevistada (Kvale, pàg. 148-149, 1996), mentre que per a altres és preferible no desenvolupar aquesta capacitat i centrar-se en els requeriments d'afavorir una escolta el màxim d'activa, profunda i respectuosa, generadora de confiança i d'acceptació (Atkinson, pàg. 33-35, 1998).

1.5. El guió d'entrevista

Quan hem desenvolupat un procés de recerca i aquesta ja està prou madura per a "entrar en l'etapa de treball de camp", una de les qüestions cabdals, en el cas d'aplicar una entrevista, és el pas dels nostres interrogants analítics i vocabulari teòric a les qüestions concretes que plantejarem. En aquest sentit, és important aturar-se un moment en la necessitat de "traduir" les nostres preguntes teòriques a preguntes que serveixin l'objectiu de la investigació, però al mateix temps permetin una bona interacció durant l'entrevista. Il·lustrarem aquest pas amb un exemple extret del professor i director del Centre de Recerca Qualitativa de la Universitat d'Aarhus, a Dinamarca, Steinar Kvale (vegeu l'esquema).

El pas de les PTI a les PDE

Font: Valles (pàg. 62, 2002) citant Kvale (pàg. 13, 1996)

En el desenvolupament de l'entrevista, al mateix temps que cal assegurar que les preguntes aportaran les respostes als interrogants de la recerca, també cal vetllar perquè la persona entrevistada percebi la trobada no com un interrogatori, sinó com una conversa, sense que calgui que s'adoni de l'estructura d'interrogació o dels objectius en detall. Per aquest motiu, com hem comentat, és molt important que l'entrevista discorri de manera molt oberta i flexible i

que procurem no formular moltes preguntes, ni gaire concretes. Es tracta més d'escoltar i estar atent que de formular moltes preguntes. Hem de deixar temps i espai perquè el nostre interlocutor pugui exposar maneres noves de plantejar un problema. Es tracta d'això, i no de comprovar la validesa dels nostres plantejaments. En l'annex 3 es veu com una entrevista semiestructurada és conduïda de diferent manera segons la situació d'entrevista que es dona en cada cas.

Amb relació a aquesta qüestió, és important assenyalar que qualsevol entrevista passa per moments diversos que no s'han de menystenir i que són clau per a l'èxit de l'encontre. Per molt que el nostre interès de recerca sigui, per exemple, l'assetjament sexual, com és el cas de l'exemple exposat en l'annex 3, no podem plantejar les PDE (preguntes dinàmiques d'entrevista), que són l'expressió directa del nostre interès analític, sense dedicar un temps, en forma de preguntes, a construir la relació d'entrevista. En aquest exemple, les preguntes prèvies passaven per conèixer aspectes de la trajectòria laboral, la posició en el lloc de treball, l'ambient laboral, etc.

Qualsevol entrevista ha de dedicar un temps a crear, en primer lloc, una implicació a través de la presentació de la temàtica, interessant-nos pel treball o la vida de l'entrevistat o l'entrevistada, etc. Si la persona entrevistada està nerviosa, cal cercar la seva seguretat i competència, per exemple assenyalant la seva vàlua com a professional, com a persona que ha viscut una experiència destacada..., tractant de trobar una entesa i comprensió emocional, mostrant empatia amb el seu coneixement o sentiments, però sense entrar a aprovar o desaprovar. Un cop hem assegurat la base d'una bona interrelació, podem passar a formular les preguntes centrals en el nostre guió, sobre fets i experiències, i passar a les preguntes més difícils i sensibles. Per acabar, sempre cal tenir prevista una cloenda, que ajudi a sortir dels temes més delicats, mantenint el clima de confiança, i que acabi reiterant les mostres d'agraïment, recordant els aspectes de confidencialitat, fixant la possibilitat de no perdre el contacte, etc.

1.6. La selecció dels informants: qui i quants?

Com potser ja sospiteu, no hi ha, *a priori*, cap fórmula per a establir una quantitat òptima de persones a entrevistar en una recerca. Més enllà de consideracions teòriques, en els processos d'investigació usualment hi ha dues variables que esdevenen clau per a saber quantes persones es poden entrevistar: el temps disponible per a fer la recerca i el seu pressupost. Sense menystenir aquesta realitat, hi ha, però, alguns criteris que volem considerar per a ajudar a decidir qui entrevistar en una recerca qualitativa. Es tracta de la **competència narrativa**, la **saturació teòrica** i l'**heterogeneïtat de la mostra**.

- La **competència narrativa** implica que ens plantegem quin és l'univers de veus, de perspectives, que tindrem en compte en l'estudi. És a dir, si estem atribuint la capacitat de relatar a unes persones i a d'altres no. Així, per exemple, quan **Henry Mayhew** va escriure *London Labour and the London*

Lectura recomanada

Per a obtenir més informació sobre el disseny d'investigació i per a veure el resultat final d'una recerca, podeu consultar C. **Alemaný i altres** (2001). *El acoso sexual en los lugares de trabajo*. Madrid: Instituto de la Mujer ("Estudios", 70).

Poor el 1851, cap altre estudi havia considerat abans parlar de la pobresa tenint en compte la perspectiva dels pobres (Valles, 2002, pàg. 66-67).

- La **saturació teòrica** implica una observació conceptual sobre la informació que es va obtenint en les diferents entrevistes establertes. Quan, havent contemplat totes les veus a les quals hem atribuït *competència narrativa*, les entrevistes realitzades ja no aporten cap significació nova o res de nou que sigui rellevant, es diu que s'ha arribat a un punt de *saturació teòrica* i és un indicador per a finalitzar el procés d'entrevistes.

En general cal tenir ben present que en un estudi qualitatiu no se cerca que la mostra sigui estadísticament representativa, sinó que sigui una bona representació tipològica de l'univers social, cultural, polític o històric que es pren com a base en la investigació.

En aquest sentit, podem elaborar un disseny d'investigació que fixi les persones a entrevistar en un primer moment i deixi llibertat per a ampliar-ne el nombre a partir de la necessitat de noves perspectives o punts de vista requerits pel desenvolupament mateix de la investigació.

- Finalment, un criteri clau és assegurar l'**heterogeneïtat de la mostra**. Per a fer-ho, cal conèixer l'univers de potencials entrevistats, sovint tenint en compte les diferents tipologies i la seva rellevància per al fenomen investigat. Com a guia, ens podem fer les preguntes següents: Qui té informació rellevant? Qui és més accessible físicament i socialment? Qui està més disposat a informar? Qui és més capaç de comunicar la informació amb precisió?

Tècnica de la bola de neu

Una de les tècniques usades per a detectar possibles "informants" és la tècnica de la "bola de neu", és a dir, demanar a cada entrevistat la seva col·laboració per a conèixer altres possibles entrevistats potencials i contactar-hi. Aquesta pràctica és útil, però cal controlar que no ens dugui a greus biaixos en relació amb els criteris que hem exposat com a necessaris per a determinar qui entrevistar: competència narrativa, saturació teòrica i heterogeneïtat de la mostra, principalment.

Per a preveure un possible univers d'entrevistats, també ens podem fixar si les persones que seleccionem compleixen criteris de normalitat, marginalitat o excel·lència respecte del fenomen que estudiem o si els podem considerar com a entrevistats clau pel seu paper o punt de vista, especials o representatius.

1.7. El lloc, la data i el registre d'entrevistes

Aspectes com el lloc o el moment en què es produeix l'entrevista, no pel fet de ser més operatius, són menys importants en una investigació.

En general cal tenir en compte que el lloc de realització de l'entrevista assegni la privacitat i la tranquil·litat. En la mesura que es pugui, sempre és preferible evitar desplaçaments a la persona entrevistada i cal valorar que la realització de l'entrevista en els contextos de vida de la persona (casa, barri...) poden aportar altres informacions addicionals d'interès. Respecte al moment, en la mesura

que el calendari de treball ho permeti, cal no forçar una data i tenir en compte els suggeriments temporals i horaris de l'entrevistat o l'entrevistada per a facilitar al màxim el bon desenvolupament i l'aprofitament de l'entrevista.

També hi ha moltes maneres de contactar amb la persona entrevistada: cara a cara, per mitjà de tercers, telefònicament... En qualsevol dels casos, és important haver pensat abans com serà la nostra presentació i la presentació del que volem estudiar i en quina mesura implicarà la col·laboració del nostre interlocutor. Un cop fet aquest primer contacte, és útil fixar el moment i lloc de l'entrevista i, en la mesura que ens sembli adient, emfatitzar la necessitat d'enregistrar la conversa i la garantia d'anonimat.

L'enregistrament de les entrevistes per qualsevol mitjà facilita la transcripció i l'anàlisi de l'entrevista, però pot comportar moments de censura per part de la persona entrevistada i inhibicions. Èticament, i per una qüestió de respecte vers l'entrevistat o l'entrevistada, cal preestablir l'ús professional i anònim que es farà de la informació, estrictament relacionat amb l'estudi que hem presentat i, si cal, podem establir la destrucció del material un cop acabada la fase d'investigació.

Òbviament, abans de començar la gravació, sempre cal demanar permís a l'entrevistat o l'entrevistada i no es pot gravar res que ell o ella no vulgui. Si cal, en un moment donat, es pot aturar la gravació. Normalment, si estan ben clars els objectius de l'entrevista i se n'assegura la confidencialitat, no sol haver-hi problemes. Si la persona entrevistada s'hi nega, cal prendre notes, però no és aconsellable, perquè distreu els dos interlocutors.

1.8. La transcripció de l'entrevista i la seva anàlisi

Comunament s'ha entès com a fase d'anàlisi el moment en què es disposava de la transcripció de totes les entrevistes. Sense obviar l'especial rellevància que aquest moment té amb vista a l'elaboració d'un informe o estudi final, cal no perdre de vista que l'anàlisi com a tal es dona de diferent manera al llarg de tot el procés investigador i podem identificar fàcilment el moment en què es planifica l'estudi com un moment d'**anàlisi projectada** i la realització del treball de camp com un moment d'**anàlisi preliminar** (Valles, pàg. 135, 2002).

Però, més enllà d'aquestes apreciacions, cal tenir ben clar que si procedim a l'ús de l'entrevista qualitativa com a tècnica d'investigació, posteriorment caldrà dedicar un temps a transcriure-la, és a dir, a passar un relat o conversa d'un registre oral a un altre d'escrit per a facilitar la reflexió, codificació, interpretació i síntesi dels resultats de la recerca. Una hora d'entrevista pot comportar un arc temporal que va, de mitjana, d'entre 2 i 6 hores de temps associat a la seva transcripció, segons el tipus de transcripció que es faci: aportant detalls sobre silencis, repeticions, tons de veu, etc. En qualsevol dels casos, la gravació és el **document primari** i les transcripcions cal entendre-les com a **documents secundaris** (Atkinson, pàg. 54, 1998). Per a contrarestar les limitacions de qualsevol transcripció és bo escoltar repetidament el document sonor original i rellegir les transcripcions com a manera d'advertir els conceptes centrals, les idees clau, les relacions, etc.

Una definició de les transcripcions

En aquest sentit, les mateixes transcripcions cal entendre-les com una primera interpretació de la realitat original, ja que el llenguatge oral té les seves regles i l'escrit en té d'altres. Com assenyala Kvale (pàg. 165, 1996), fent ús d'un símil, les transcripcions són com mapes i els mapes

"[...] emfasitzen alguns aspectes del paisatge i n'ometen d'altres, depenent de la selecció de l'ús que se n'intenta fer".

Kvale (pàg. 168, 1996).

Per a fer una anàlisi de contingut de les transcripcions, ens podem ajudar de paquets informàtics (com Atlas.ti, NVivo, etc.) o procedir manualment.

En el segon mòdul de treball d'aquest seminari, us mostrarem que les entrevistes es poden analitzar seguint diferents mètodes, entre els quals destaquen l'anàlisi del discurs i l'anàlisi del contingut.

L'anàlisi ha d'aconseguir destil·lar els continguts, els significats i sentits presents de manera implícita o explícita en el text i l'informe final n'ha de donar compte responnent les nostres preguntes de recerca.

1.9. Exemples específics d'entrevista: les entrevistes biogràfiques i els grups de discussió

Tot seguit, estudiarem l'entrevista biogràfica i alguns aspectes relacionats.

1.9.1. Grups de discussió

Els grups de discussió consisteixen en una reunió de persones que guia un moderador o moderadora, el qual estimula la discussió o el debat al voltant de determinades qüestions predefinides. Es tracta d'una tècnica que es proposa aconseguir un intercanvi dialèctic enfocat a obtenir informació d'una àrea concreta d'interès, en un ambient no directiu i distès, que fa emergir línies

Lectura recomanada

Per a tenir una visió dels símbols i convencions usats, vegeu exemples pràctics en anglès <http://www.pscw.uva.nl/emca/index.htm> o <http://www.caqdas.soc.surrey.ac.uk/transcribe.htm> de la Universitat de Surrey (CAQ-DAS es refereix al CAQDAS *Networking Project* i significa, en anglès, *computer assisted qualitative data software*).

Consulta recomanada

Per a aprofundir en aquest programari, basat en l'anàlisi de contingut, vegeu el capítol dedicat a Valles, 2002. *Entrevistes cualitativas*. Madrid: CIS ("Cuadernos Metodológicos", 32).

En les adreces www.atlasti.de i www.qsrinternational.com hi ha demostracions.

convergens i divergents (i també consensos i dissensos) entre les persones que hi participen. Cal afegir-hi que, a més, aquests participants aporten informació directa i indirecta sobre percepcions, sentiments, valors i actituds pròpies.

En aquest sentit, els grups de discussió focalitzats (o *focus group*) –que és la modalitat més coneguda– es dissenyen a partir d'un guió semiestructurat de centres d'interès, que ha de funcionar com a eina i estratègia particularment apropiada d'interrogació en la mesura que l'objecte de les sessions és comprendre com els subjectes perceben la seva experiència i vivència sobre el tema que es vol indagar. L'objectiu d'aquests grups de discussió és, doncs, obtenir informació en profunditat i suficientment comprensiva sobre la percepció del fenomen, per tal de disposar d'una bona aproximació a la realitat estudiada.

En la citació següent, que és complexa, s'exemplifica el procés que el discurs viu en un grup de discussió:

"Durant un moment el «grup de discussió» sembla una confessió col·lectiva[...]però el «grup de discussió» deixarà de ser un dispositiu de confessió –el subjecte de l'enunciat deixarà de ser el subjecte de l'enunciació–: es parlarà en grup, en segona o tercera persona, de qualsevol cosa.[...]En el grup de discussió s'articulen l'homogeneïtat (la significació) i l'heterogeneïtat (la informació): és una fàbrica de producció d'homogeneïtat, però a partir d'allò heterogeni".

Ibáñez (pàg. 123 i 275, 1986).

El grup es construeix de manera artificial amb el propòsit de satisfer les preguntes de la nostra recerca. De manera general, és aconsellable que el nombre de participants se situï entre 5 o 6 com a mínim, fins a 10 com a màxim. Penseu que a partir de cinc participants un grup ja pot funcionar correctament. A mesura que el grup creix, la possibilitat de fragmentació del grup en subgrups (aparició de petites converses simultàniament) també creix i, per tant, la disminució de l'atenció al grup en general i la possibilitat de construir un discurs conjuntament és un perill que no podem córrer. A més, per tal de facilitar-ne la interacció verbal és convenient que els participants se situïn a una distància òptima perquè puguin parlar i escoltar sense dificultats.

Posem-ne un exemple. En la realització d'un diagnòstic sobre cohesió social en una ciutat catalana amb una alta presència de persones magrebines i subsaharianes es van dissenyar sis grups de discussió. En dos dels grups es cercava la visió de la joventut (autòctons i nouvinguts) com a discurs sobre quin futur era possible i en els altres quatre es volia copsar el discurs del veïnatge a l'entorn de la convivència. Per a fer-ho, es va dissenyar un grup de discussió amb persones d'un barri amb forta implantació de la nova immigració (homes i dones), un altre amb persones benestants (homes i dones), un tercer amb nouvinguts (homes) i un quart amb nouvingudes (dones). Atenció, perquè en un context social on la interacció home-dona no és possible en l'espai públic, sinó fonamentalment en el privat, no es pot pretendre recrear-la artificialment en un grup de discussió.

La disposició al voltant d'una taula, o en cercle –amb el conductor del grup integrat– pot ser una distribució òptima. L'inici i la conclusió del treball del grup ve marcada per l'entrevistador o l'entrevistadora i, usualment, el temps de durada se situa entre una i dues hores.

1.9.2. Entrevistes biogràfiques

En un sentit ampli, l'expressió *històries de vida* engloba el que s'anomenen diferents tècniques de narració biogràfica d'una persona: autobiografies (fetes per un mateix), biografies (fetes per un tercer que és qui narra) i relats més o menys acabats d'una determinada persona sobre un període de la seva vida. En el fons es tracta d'una tècnica complexa, perquè pot incloure simultàniament entrevistes en profunditat amb el subjecte protagonista, però també entrevistes amb persones del seu entorn, el recurs a la investigació documental i qualsevol anàlisi d'elements que permeti avançar en el coneixement de la trajectòria vital d'una persona o d'un grup de persones (una família, per exemple).

Des d'una perspectiva temàtica, les històries de vida poden ser globals (inclouren tots els aspectes d'una vida), però també poden ser parcials o temàtiques (per exemple, la història de la vida laboral d'una persona; l'experiència d'una guerra). De la mateixa manera, les històries de vida també es poden classificar des del punt de vista del seu relat. Així, poden ser de relat únic, de relats encreuats i de relats paral·lels, en funció de la intervenció d'una sola persona o d'un grup de persones d'un mateix entorn, i de com es produeixi aquesta intervenció del grup (encreuant les intervencions entre si i amb la persona principal, o bé de manera acumulativa i no concomitant).

Les preguntes, en els contextos d'entrevista biogràfica, es plantegen com a suggerències de possibles temes a tractar, que abracin molts i diversos aspectes de la vida d'una persona. L'objectiu de les preguntes en aquest context és proporcionar una direcció a seguir, però no s'hi ha de recórrer fins que la persona entrevistada no ha esgotat un tema. Així és com ho expressa Atkinson:

"No t'hauries de sentir gens lligat per les preguntes. Només hi són per si les necessites. Algunes persones poden necessitar només una llum verda –una escolta atenta– per a començar i narrar el seu relat de vida fins a completar-lo. Altres poden necessitar preguntes periòdiques per a continuar el seu relat. El més usual és que com menys preguntes facis en una entrevista de relat de vida, millor".

Atkinson (pàg. 41-42, 1998).

En paraules de la sociòloga catalana Laura Torrabadella, el principi vertebrador de l'anàlisi de les dades en el **mètode biogràfic interpretatiu** rau en la tensió dialèctica entre la dimensió viscuda o "història de vida" (*history*) i la dimensió narrada d'una vida o "relat de vida" (*story*). Es tracta d'una dimensió analítica que permet estudiar la relació entre vida i text. (Torrabadella, pàg. 57, 2001). El procediment fonamental en aquest mètode de desenvolupament d'entrevistes passa per fomentar **respostes narratives** en el narrador i no argumentatives o descriptives. Per a fer-ho, la manera de procedir en una entrevista biogràfica és

la següent: l'entrevistador o l'entrevistadora comença formulant una pregunta inicial que intenta ser el més oberta possible i pretén recollir les expressions més significatives de la trajectòria vital de l'individu, deixant que aquest sigui qui defineixi que és allò més important per a ell. Justament, per tal de respectar al màxim l'estructura interna de la narració, l'entrevistador o l'entrevistadora no fa referència a cap esdeveniment predeterminat, com ara un naixement, un viatge, etc.

En aquest sentit, una possible pregunta seria:

Buscant una resposta narrativa

"M'agradaria que m'expliquéu la seva història, tot allò que vostè vulgui de la seva vida, tots els episodis i experiències importants per a vostè... Comenci per allà on vulgui i prengui's el temps que necessiti. No l'interromprem durant tota aquesta part, només anirem prenent notes i després li farem alguna pregunta en funció del que vostè hagi anat explicant...".

L'entrevista pot durar minuts o hores. És el que s'anomena **narració principal** i constitueix la primera part de l'entrevista. Després, quan el biògraf dóna per acabada la seva part, podem fer **preguntes internes** orientades al **sistema de rellevància** de la biografia.

Un cop acabades les preguntes sobre temes encetats pel biògraf, podem formular **preguntes externes** o sobre temes omesos. Per exemple:

"No s'ha referit al seu futur... com se l'imagina?"

Torrabadella (pàg. 77, 2001).

Preguntes internes

"Ens ha comentat abans que la seva infantesa va ser molt dura. Pot explicar una mica més quins records té d'aquesta etapa de la seva vida?"

Lectures recomanades

Per a aprofundir en aquest mètode d'investigació centrat en les entrevistes biogràfiques i exemplificar-lo, podeu veure **Elisabet Tejero i Laura Torrabadella (2005)**. *Vides al descobert. Els mons viscuts del fenomen 'sense sostre'*. Barcelona: Editorial Mediterrània / Fundació Jaume Bofill ("Col·lecció Estudis", 50):

Resum

Valoracions finals

L'entrevista qualitativa s'inscriu en l'univers de les tècniques d'investigació en les ciències socials i humanes. En qualsevol varietat i per diferents procediments, aquesta tècnica busca comprendre la significació d'una vivència, el detall d'una experiència o copsar les percepcions dels entrevistats i les entrevistades des del seu punt de vista i en els seus propis termes.

En la realització de les entrevistes cal partir d'una tasca prèvia de documentació i proposta analítica i plasmar aquest procés en el disseny de la investigació i en el guió d'entrevista.

L'èxit d'una bona entrevista passa, en bona mesura, per la qualitat de la mateixa interacció. En aquest sentit, són fonamentals l'actitud i el rol de qui fa l'entrevista. Idealment, un bon entrevistador o entrevistadora és tant una persona experta en el tema de l'entrevista com en interacció humana. En el transcurs d'una entrevista s'han de prendre decisions ràpides i de manera continuada sobre què preguntar i com, i en quins aspectes de la resposta cal continuar insistint i en quins no.

En resum, si volem fer bones entrevistes hem de tenir una bona preparació temàtica i dinàmica, capacitat d'improvisació i intuïció i competència narrativa per a detectar els relats i discursos.

Bibliografia

Alemaný, C.; Martín, E.; Tarrés, A. (1998). *La difícil inserció professional dels joves metropolitans*. Barcelona: Estudis, S.A., per a la Diputació de Barcelona.

Alemaný, C. i altres (2001). *El acoso sexual en los lugares de trabajo*. Madrid: Instituto de la Mujer ("Estudios" 70).

Atkinson, R. (1998). *The life story Interview*. Thousand Oaks, Califòrnia: Sage.

Gubrium, J. F.; Holstein, J. A. (1995). *The Active Interview*. Nova York: Sage University ("Qualitative Research Methods Series", 37).

Ibáñez, J. (1979). *Más allá de la sociología, El grupo de discusión: Técnica y crítica*. Madrid: Siglo XXI, 1986.

Ibáñez, J. (1994). *El regreso del sujeto. La investigación social de segundo orden*. Madrid: Siglo XXI.

Kvale, S. (1996). *InterViews. An introduction to qualitative research interviewing*. Londres: Sage.

Quivy, R.; Van Campenhoudt, L. (1995). *Manual de recerca en ciències socials*. Barcelona: Herder, 1997.

Ruiz Olabuénaga, J. I.; Ispizua, M. A. (1989). *La descodificación de la vida cotidiana*. Bilbao: Universitat de Deusto.

Taylor, S. J.; Bogdan, R. (1987). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación. La búsqueda de significados*. Barcelona: Paidós ("Básica", 37).

Tejero, E.; Torrabadella, L. (2005). *Vides al descobert. Els mons viscuts del fenomen 'sense sostre'*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill / Editorial Mediterrània ("Estudis", 50).

Torrabadella, L. (2001). *Militància i memòria; aproximació biogràfica al moviment feminista a Catalunya (1975-2000)*. Tesi en dipòsit UAB.

Valles, M. S. (1997). *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Síntesis ("Sociología").

Valles, M. S. (2002). *Entrevistas cualitativas*. Madrid: CIS ("Cuadernos Metodológicos", 32).

Annex

Annex 1. Exemple d'entrevista d'acollida de serveis socials

Cuestionario primera entrevista

Presentación entidad

- Estamos aquí para poder apoyarla en la toma de decisiones, que tenga elementos suficientes.
- Nuestra intención y objetivo es apoyarla en lo que ella quiera hacer: nosotros no tenemos interés particular en que denuncie, en que se quede en España, en que retorne a su país... todo depende de lo que ella quiera hacer.
- Tenemos experiencia de otros casos.
- Para poder ayudarla es necesario que conozcamos la situación en que se encuentra. Por ello queremos hacerle una serie de preguntas, con el único objetivo de poder ayudarla mejor.

N.º registro solicitud:

Fecha:

N.º exp:

Nombre y apellidos:

Entrevista realizada por:

- ¿Cuándo llegó a España?
- ¿Cómo vino?: medio de transporte, ruta, personas (conocía a la gente que la trajo, vino sola o con amigas...), pasó antes por otros países o no.
- Documentación: pasaporte (ver fecha de expedición y fecha de expiración), visado.
- ¿Con qué expectativas venía: por cuánto tiempo, en qué esperaba trabajar, cuánto dinero creía que iba a ganar...?
- Las expectativas que ella tenía, ¿coinciden con lo que se ha encontrado en España? ¿Ha habido engaño en relación con la clase de trabajo que iba a

hacer? ¿Ha habido engaño en relación con las condiciones de trabajo que le habían prometido?

- ¿Tiene una deuda? ¿Con quién? ¿Cuánto dinero? ¿Ya ha pagado algo? ¿Firmó algún documento en su país de origen, una letra...? En caso afirmativo, ¿se autenticó ante notario?
- Si ha trabajado en la prostitución, ¿el dinero ha sido para ella o no? El dinero que ganaba, ¿se lo daban a ella o servía para pagar la deuda? ¿Ha podido enviar algo a su familia al país de origen?
- ¿Miedo? ¿Se siente ella en peligro o amenazada en España? ¿Cree que su familia en el país de origen puede estar en peligro o ser víctima de amenazas? ¿Sabe la gente que la trajo cuál es su domicilio o el de su familia en el país de origen?
- Denuncia: ¿Ha interpuesto denuncia o no? ¿Quiere hacerlo?
- ¿Qué quiere hacer en principio?: ¿quedarse o volver? ¿Sabe su familia que ella está aquí y cuál es su situación?
- ¿Cuál era su situación económica y familiar en el país de origen? ¿Qué formación tiene? ¿Experiencia laboral? ¿Conocimiento de idiomas...?
- Si se queda en España, ¿en qué está dispuesta a trabajar y qué expectativas económicas tiene?

Annex 2. Exemple d'entrevista qualitativa semiestructurada

Pauta de l'entrevista

- Abans de res, et volem agrair la teva disponibilitat, perquè ja sabem que el teu temps és escàs i estàs molt ocupada.
- Com t'hem comentat, es tracta d'un estudi sobre la vida de les famílies amb fills petits i, en aquest cas, específicament de la vivència de les mares. Volem conèixer la teva opinió sobre una sèrie de temes i la teva experiència. L'estudi està finançat per XXX i, en concret per XXX.
- L'entrevista és anònima. Només ens interessa la teva vivència, però no apareixerà enlloc el teu nom. En aquest sentit, et preguem el màxim de sinceritat, que, lliurement, comentis tot el que vulguis.
- Per a poder reflectir amb veracitat el que penses i per a fer l'entrevista més fàcil, la gravarem. Et garantim, però, que només farem servir aquesta informació a l'interior del grup d'investigació i per a aquest estudi. D'acord?

Abans de començar, necessitaria saber algunes dades generals sobre tu i la teva família, d'acord?

Edat:

Membres de la llar:

Nre. de fills/es i edat:

Lloc on vius:

Has viscut sempre a la residència on vius ara:

Nivell d'estudis i de la teva parella:

Estat laboral i el de la teva parella (tipus de feina i tipus de jornada):

Introducció:

- Per començar, ens interessa conèixer què ha suposat per a tu la maternitat?
- Quines condicions o motivacions van ajudar a decidir-te per a tenir un infant?
- Si et situes fa un cert temps, quan estaves estudiant (o abans de viure en família), et sembla que el que estàs fent s'apropa a la imatge que de tu mateixa tenies per al futur?
- Ser mare t'ha fet renunciar a alguna cosa?

Temps general:

- Canviant una mica de tema. Parlem de com et distribueixes el temps. Com és un dia laborable per a tu? (Descripció tipus: a les 7:00 h em llevo, etc.)
- I els caps de setmana, què fas usualment?

Suports:

- Quin és el paper de la resta de la família en la cura del/s teu/s fill/s més petits? (Si parla de la parella i no dels avis i altres familiars, al final preguntar-li directament per aquests.)
- Els teus amics et són un suport en algun moment? I el veïnat?

Laboral:

- Tornant a la qüestió del temps. Ens agradaria conèixer, al llarg d'una setmana, a què dediques el teu temps.
- (Si treballa) En què consisteix la teva ocupació?
- Abans de la maternitat, treballaves en el mateix lloc? En les mateixes condicions? Hi ha hagut algun canvi en la teva vida laboral?
- (Si abans havia treballat) En què treballaves? Per què no treballes en l'actualitat?
- (Si treballa) La teva feina implica flexibilitat horària? (Si respon "sí") Quines conseqüències té per a la vida familiar? Com te'n surts?

Activitats domèstiques:

- Parlem d'un altre tipus de treball, les activitats domèstiques. T'ocupen molt temps?
- En aquestes ocupacions domèstiques, us repartiu la feina amb la teva parella? I amb la resta de membres de la família? Tens l'ajuda d'alguna altra persona?
- Hi ha dificultats? Quines? Com solucioneu les dificultats?
- Respecte a la qüestió concreta de tenir cura dels més petits (alimentar-los, anar al metge, canviar bolquers...), hi ha dificultats? Quines? Com solucioneu les dificultats?

Mobilitat:

- Moltes vegades esmercem molt temps en allò que en podríem dir "fer gestions" i anar amunt i avall. Has de dedicar part del teu temps a moure't d'un lloc a l'altre? Al cap d'una setmana, normalment, quin tipus de desplaçaments has fet i en quin/s mitjans de transport?
- Et sembla que es podria fer alguna cosa per a millorar aquest aspecte, sobretot pel que fa a les famílies amb infants?

Temps lliure:

- Quin és el teu temps lliure?
- Què fas en el teu temps lliure? (Si en el que ens comenta no té en compte "el temps per a ella mateixa", només parla de la família, dels amics, de jugar

amb els nens) I temps per a tu? (Al llarg de la setmana, et dediques algun moment per llegir, per a hobbies, per a fer allò que més t'agrada...?)

- Hem estat parlant del teu temps, abans que nasqués el teu/s fill/s, dedicaves el mateix temps a aquestes diferents activitats? Què ha canviat?

Escolarització:

- Respecte de la qüestió de l'escola per als teu/s fill/s, què ha influït en la decisió sobre el moment d'iniciar l'escolarització?
- (En cas d'escolarització) Com vas decidir on matricular-lo? (Si encara no està escolaritzat/ada) On l'escolaritzareu? Per què?

Polítiques públiques:

- Quins equipaments públics relacionats amb la infància utilitzes?
- Com valors aquests equipaments?
- (En cas de conèixer-los i no utilitzar-los), per què no els utilitzes?
- Bebeteca
- Ludoteca
- Escola bressol / CEIP
- Piscina
- Parcs: espais verds, places
- Espai de diàleg mares i pares
- CAP: pediatre
- Has demanat algun permís, tu o la teva parella, pel fet de tenir el fill? (permissos maternals, paternals, lactància, baixes, excedències...). Quina ha estat la teva experiència? Com la valors?

Tancament:

- Des d'un punt de vista municipal, com valors les condicions de vida per a les famílies del municipi?
- Si fossis una representant política destacada, què faries per a millorar la situació de les famílies amb infants petits?
- Vista la teva experiència, tornaries a tenir un fill?
- (Persones amb més d'un fill) L'experiència del primer fill ha influït o ha modificat algun aspecte de la teva vida en relació al teu segon fill? (En què has canviat?)
- Vols afegir alguna cosa més?

Moltes gràcies per la teva col·laboració!

Annex 3. Fragments de transcripció d'entrevistes semiestructurades en un estudi sobre assetjament sexual. Mostra de l'evolució de la pregunta i les respostes: segons el desenvolupament de l'entrevista i si la temàtica genera més o menys resistències, s'enfoca la qüestió clau en uns termes o en uns altres.

Entrevista núm. 9

P. Te quería decir, en cuanto a bromas, chistes, comentarios, ¿te has sentido incómoda alguna vez?

Bueno, eso ya (*riu*)... Eeeeh... También yo creo que depende de la persona, o sea, yo soy una persona que en el momento que entra aquí... Ya... Soy un poco... Me gusta la broma y todo eso pero siempre impongo la distancia, ¿no? Los hombres, ya se sabe, siempre son un poco "Ah, no sé que". Pero normalmente conmigo no se pasan en tema de chistes.... Lógicamente si están contando chistes y estoy allí, estoy allí. Pero bueno... paso del tema. O sea... Les digo "Ah... ¡que sois unos guarros!" (*riu*) Pero ya está.

P. ¿Y qué dicen cuando les dices esto?

"Ay, que siempre estás igual, no sé que y no sé cuantos". Digo "No, es que no me gusta". A lo mejor hay otra y encima se pone "Ay, pues mira y no sé que..." Pues yo no. No me gusta. Y como ya me conocen, pues ya intentan nooooo... decir según que cosas porqué "La Montse, no veas" (*riu*).

P. Bueno, esto quiere decir que los has tenido que frenar...

No, pero a ver. No es frenar, no sé... Es igual que las mujeres cuando nos juntamos, o sea, que se empieza esto... Que están ahí a lo mejor juntos y "Que te voy a contar un chiste"... y no sé porqué siempre los chistes son malos, o sea, en contra de las mujeres, por los hombres, ¿no? Y los cuentas y todo eso y bueno, te ríes y te... y no (?) y ya está. Igual que cuando nos juntamos nosotras, que también tela, pero bueno...

Entrevista núm. 1

P. Tornem una mica a allò que et comentava abans de les relacions home-dona, et sents lliure d'anar vestida com vols, t'has sentit sempre lliure d'anar vestida com vols...

Amb l'uniforme, vols dir?[...]Ah, quan vinc a treballar aquí. Vols dir que si he sentit alguna vegada alguna cosa, de la forma de vestir. No. Abans.... Abans sí que ens limitaven no en lo del vestir, si no el cabell. Unes baralles quan portàvem aquell uniforme amb còfia.[...]

P. Quan dius que abans passava i que actualment això no passa tant, aquestes relacions que les dones havien de marcar una mica el vostre espai (*so-roll*)

... si hagués tingut algun problema amb el metge o qualsevol altre, el metge, el doctor... hagués anat a la nostra *jefa* i li hagués comentat el problema... (parla tan baix que no l'entenc!)

P. Saps d'algú a qui li hagi passat això?

Però no perquè... l'hagi *acossat* sexualment o alguna cosa o...

P. ...o senzillament per...

Per altres coses sí. Però això, fa uns anys. Ja et dic, *aquet* que et vaig dir que el seu germà no sé què sí que havien sortit vàries infermeres disparades per aquest motiu, perquè amb alguna *hasta* un copet al cul i això i havia sortit plorant de la consulta o dient que no... Aquest senyor sí. A més era (?) un ginecòleg. Aquest senyor sí que havies d'anar sempre així... i això que et dic que el seu germà l'havia avisat, però infermeres que havien sortit al *trote* d'allà perquè aquest senyor tenia les mans llarguíssimes sí. Però fa anys...

Entrevista núm. 3

P. Mmmm. ¿Situaciones de acoso sexual, no han habido?

Que yo me haya enterado... no. Es un tema muy grave este. Es un tema que supongo que si ha habido algo y lo han dicho[...]se ha callado, no lo sé. Yo no lo sé. Yo no lo he escuchado. Incluso estoy donde estoy, por uno de estos temas, ¿no? Porque si hay algún tipo de estas cosas, por ejemplo que es lo mismo hablar con un hombre que hablar con una mujer. Y a mi no me ha ayudado nada.

Entrevista núm. 10

P. Cuando has hablado de las bromas. ¿Has tenido que aguantar bromas, chistes, comentarios que te hayan hecho sentir incómoda?

No. Yo es que soy una persona muy,... soy muy clara. Soy sincera. Si a mi me sienta algo mal yo te lo voy a decir. Y si tú me estás diciendo una cosa, yo paro los pies en seguida con esa cosa. Yo,... Las bromas, sé llegar hasta donde se tiene que llegar y hasta donde no. A mi no me ha sucedido.

P. ¿No has tenido que poner...?

No he tenido que.... No. Pero a lo mejor es también porqué.... A mi siempre me han dicho que soy muy difícil de entrar. Que tengo un carácter muy... Se me ve muy agresiva, aunque luego... sea muy tonta, que tengo el corazón bueno, de primeras se me ve muy agresiva. Y a lo mejor, pues por eso no me han entrado de esa manera. No sé... Yo no me veo así, eh! Pero no sé, todo el mundo me lo dice.

Entrevista núm. 2

P. ¿Y, por parte de los hombres, recibís bromas, comentarios, chistes que molestan, que te hacen sentir incómoda?

Sí. Sí que hay... Siempre hay alguien que hace algún comentario o un chiste. Yo... depende de como sea les intento llamar la atención. Yo, personalmente. Las demás no sé. ... Sí, algunos molestan. Y, sobretodo cuando me ven a mi ya no lo explican. Pero es... Hay comentarios que son... Y conversaciones también. Lo que pasa que... te tienes que mantener un poco al margen, ¿no? Tampoco va con nosotras, pero son temas de conversación que es difícil de hacerlos cambiar. Como el tema del fútbol, ya es un tema de rutina. Como si fueran normales.

P. ¿Y crees que esto favorece el que haya mujeres que pululan, como tu decías? O crees que...

Yo creo que sí que favorece, claro, favorece, bueno,... su manera de hablar,... bueno sí favorece. Bueno, favorecen, si lo consienten,... a mi alrededor no. Tampoco es que los vaya cortando continuamente... ya cuando me ven pues ya... (riuen)...porque no me gusta que el tema se hable,... como yo no hago ningún comentario referente a hombres y... Es que no viene al caso,... No sé si me explico pero...

